

M. BARBU,
M. ZDROBA

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA ARAD — VLADIMIRESCU

Cercetările arheologice asupra perioadei cuprinsă între sec. VI—X e.n., odată cu ultimele trei decenii, au cunoscut o mare amploare, atît în zona extracarpatică cît și cea intracarpatică.

Amploarea deosebită acestor cercetări a permis istoricilor și arheologilor să clarifice pe baze noi problemele privind această perioadă istorică în care pînă atunci continuitatea populației autohtone, trăsăturile și unitatea civilizației ei, raporturile sale cu populațiile în migrație și consecințele acestor contacte, au fost tratate în chip unilateral, ipotezele emise fiind cu ușurință acceptate.

Chiar dacă pe teritoriul arădean cercetările nu au avut amploarea celor din țară privind perioada sec. VI—X, descoperirile de pînă acum atestă continuitatea populației românești în această parte a țării. Remarcabile sub aspectul mărturiei privind continuitatea românilor sînt descoperirile de la Felnac, Arad-Vladimirescu, Zăbrani, Bulci, Chișineu Criș, Bodrogu Nou, Seitin și Cladova.

Cercetările de teren și săpăturile efectuate în zona cuprinsă între orașul Arad și localitatea suburbană Vladimirescu, au demonstrat că, datorită condițiilor prielnice de locuire, oamenii au populat-o intens din epoca neolitică și pînă în evul mediu dezvoltat.

Săpăturile întreprinse pe parcursul citorva ani, începînd din toamna anului 1975, în locul numit de localnici „La Cetate” sau „Die Schanzen” au dus la descoperirea unei fortificații de pămînt și lemn datînd de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre. Peste această fortificație se suprapune un cimitir, care pe baza obiectelor de inventar se datează în sec. XI—XII. Datarea începuturilor cimitirului la jumătatea veacului XI a fost ulterior confirmată de descoperirea, la cîteva din morminte, a unor monede emise de regii arpadieni din această perioadă. Au fost descoperite monede aparținînd regilor Petru Andrei I și Bela I, emisiuni cuprinse între anii 1038—1074.

În exteriorul fortificației, pe latura nordică, au fost surprinse urmele unei așezări de sec. XI—XII contemporană cu cimitirul.

Sub fortificație și cimitir a fost dezvelită parțial și o așezare românească anterioară acestora, așezare datînd din sec. VIII—IX.

Complexitatea stațiunii arheologice de la Arad—Vladimirescu, importanța descoperirilor, a făcut posibilă continuarea cercetărilor și în cursul anului 1978.

Cercetările din campania 1978 au avut ca scop aprofundarea cercetării fortificației ce se încadrează în sec. IX—X, cercetarea așezărilor contemporane sau posterioare ei și mai ales așezării românești de sec. VIII—IX.

Campania a început prin trasarea și executarea secțiunii S.6. Această secțiune a fost executată în partea de vest a grindului pe care se ridică fortificația. Avînd orientarea de la vest la est ea a pornit din marginea interioară a șanțului de apărare de pe latura vestică a fortificației. Ea a fost executată la 15 m de latura sudică a secțiunii S.3 trasată în 1977 și a intersectat secțiunea S.2 executată în anul 1976. Această secțiune a fost executată în vederea elucidării sistemului de construcție a valului de pămînt, a surprinderii grătarului de birne de la baza valului de apărare și a urmelor de locuințe din sec. VIII—IX, urme ce au fost remarcate în zona de vest a grindului. Secțiunea S.6 avînd o lungime de 56 m și lățimea de 2 m a surprins la adîncimi variabile stratul de pămînt neumblat.

Pe latura nordică a fortificației la 15 m de secțiunea S.2 înspre est a fost executată secțiunea S.7. Ea a avut orientarea de la nord la sud și în final a atins o lungime de 53 m. Secțiunea a surprins șanțul și valul de apărare de pe latura nordică a fortificației, sistemul său de construcție și zona de nord a cimitirului de sec. XI—XII.

Pe latura sudică a lui S.6, la o distanță de 0,75 m începînd de la m 9 și pînă la m 14 a fost executată caseta D. Această casetă a fost executată pentru a se surprinde conturul unui bordei sesizat în profilul sudic al secțiunii S.6.

Pe latura nordică a secțiunii S.6 în zona cuprinsă între metrii 10—24, la o distanță de 0,75 m de latura nordică a secțiunii s-a efectuat caseta E și ea cu lățime de 3 m, spre a se cerceta urmele de locuințe observate în profilul nordic al secțiunii S.6.

În grădina școlii generale din Vladimirescu, în zona de vest a promontoriului pe care se află ruinele bazilicii din sec. XIII—XV, într-un sector unde au fost recoltate în urma unei cercetări de suprafață, fragmente ceramice de sec. III—IV, fragmente ceramice de sec. VIII—IX și materiale ceramice de sec. XI—XII similare cu cele din

așezarea de aceeași perioadă din apropierea fortificației, a fost trasată secțiunea de sondaj B.1. Secțiunea a fost orientată pe direcția Est-Vest și în final a avut o lungime de 36 m și lățimea de 2 m. Secțiunea aceasta a fost executată în vederea surprinderii unor eventuale urme de așezare contemporane sau anterioare cu fortificație de pămînt ce se află la circa 500 m înspre vest.

În urma efectuării secțiunii S.6, pe marginea vestică a grindului, au fost surprinse în secțiunea S.6 și în caseta E două locuințe din așezarea de sec. VIII—IX. Locuințele au o formă patrată cu colțurile rotunjite. Gropile bordeielor își au nivelul de pornire la — 1,30—1,40 m față de actualul nivel de călcare. Față de vechiul nivel de călcare ele se adîncesc cu aproximativ — 0,50—0,60 m.

Din cele trei locuințe cercetate pînă în prezent se observă faptul că dimensiunile lor sînt variabile.

Au fost surprinse gropi de pari cu diametrul în jur de 20 cm și care se adîncesc față de pardoseală cu aproximativ 25—35 cm. În aceste gropi erau înfipti parii pentru susținerea acoperișului, acoperiș care probabil era în două ape. Gropile de pari au fost găsite la marginea locuințelor în interior nefiind surprinse gropi care să consolideze susținerea acoperișului.

În zona colțurilor de nord-vest ale locuințelor au fost descoperite urmele unor vetre de foc. Materialele recuperate din aceste vetre de foc ne duc la indiciul că ele au fost niște cuptoare de tip „pietrar“. S-au găsit pietre care reprezentau căptușeala pereților de la margine, pietrele fiind de dimensiuni diferite.

În interiorul locuințelor cercetate pînă în momentul de față nu au fost descoperite gropi pentru provizii, dar nu este exclus ca aceste gropi de provizii să se găsească în afara locuințelor undeva în apropiere.

În interiorul uneia dintre locuințe a apărut o platformă cu circa 20—25 cm mai înaltă decît podeaua bordeiului. După opiniile unor cercetători, pe baza analogiilor etnogra-

fiice, acest gen de platforme din lut erau folosite drept lavițe sau paturi.

Tot în această locuință în apropierea cuptorului a apărut o groapă de formă ovoïdală, groapă ce se adâncește cu aproximativ 15 cm față de nivelul podelei. Probabil această groapă a fost făcută pentru strângerea cenușii și a resturilor menajere.

În interiorul locuințelor și în preajma lor au fost descoperite fragmente ceramice întregibile, fusaiole, împungătoare din os, minere confecționate din coarne de cerb.

Fragmentele ceramice găsite în interiorul locuințelor și în preajma lor au permis reconstituirea unor oale fără toartă. Umerii vaselor sînt destul de proeminenți și bine articulați. Se observă atît pe materialul întregit, cît și pe fragmentele cercetate că decorul de linii incizate și valuri acoperă toată suprafața vasului pînă spre partea inferioară. În zona umărului spre gît se observă un decor de linii vălurite, la unele exemplare. Sînt exemplare la care liniile vălurite au unghiuri foarte ascuțite. Pe alte fragmente este incizată numai o linie vălurită ce se leagă de un registru de striuri ce coboară pe suprafața vasului. Pe unele fragmente benzile formate din linii drepte alternează cu cele din linii vălurite. Toate vasele restaurate pînă în prezent au diametrul de maximă rotunjire în partea superioară. La majoritatea exemplarelor restaurate cît și aflate în stare fragmentară, diametrul gurii este mai mare decît cel al bazei. În general buzele vaselor sînt răsfrînte drept în afară și ușor rotunjite. Unele buze sînt ușor șanțuite spre interior. Ceramica cercetată pînă în prezent este lucrată dintr-o pastă cu nisip micaceu la o roată înceată. În general culoarea este cenușie cu nuanțe roșietice. Au fost recuperate și fragmente ceramice cărămizii. Majoritatea fragmentelor ceramice recuperate prezintă fenomenul de ardere secundară.

Pe baza analogiilor cu materiale din alte așezări, ceramica din locuințele de la Arad—Vladimirescu aparține sec. VIII—IX. Pe cî-

teva funduri de vas se observă mărci de olari care aparțin acestei perioade.

Pe lîngă ceramică, în locuințele cercetate în campania 1978, au apărut și fusaiole întregi sau fragmentate. Unele exemplare sînt bitronconice sau bitronconice rotunjite.

Împungătorile din os descoperite în interiorul locuințelor sînt realizate din oase ovicaprine și au virful lung foarte ascuțit.

Au fost găsite coarne care probabil urmau să fie transformate în minere pentru unelte și arme. Unul din aceste coarne a fost retezat la ambele capete pentru a fi transformat în minier. Urme de semiprelucrare se observă și pe un fragment de tibie de bovină care a fost retezat la ambele capete, probabil pentru a fi transformat într-o cutiuță.

Pe lîngă ceramică, împungătorile de os, oasele semiprelucrate, s-au mai găsit în interiorul locuințelor, în straturile de depunere și în apropierea lor, numeroase oase de bovine, porcine, scoici, oase și solzi de pește. Prezența numeroaselor oase și a solzilor de pește cît și a scoicilor se explică prin existența în imediata vecinătate în acea vreme a unui braț a Mureșului ce oferea o hrană destul de abundentă.

Existența coarnelor de cerb, a colților de mistreț demonstrează că o parte din hrană oamenii și-o procurau vinînd animalele din pădurile ce înconjurau grindul pe care se afla așezarea.

Și în această campanie, în apropierea locuințelor, au fost găsite fragmente de zgură metaliferă fieroasă, care ne duc la ideea că în această așezare, la un moment dat, oamenii se ocupau și de prelucrarea metalelor. Fragmentele acestea au fost găsite într-un strat de pămînt cenușiu existent sub valul de pămînt al fortificației, corespunzînd nivelului superior al locuințelor și depunerilor de epocă.

În evoluția așezării se înregistrează o locuire îndelungată, demonstrată de nivelul de depunere ce înconjoară locuințele. Această locuire este confirmată și de faptul că pri-

ma locuință cercetată în campania din anul 1978, avînd indicativul L.2, în zona sud-vestică a fost intersectată de o altă locuință ulterioară cu indicativul L.3. Exact în zona colțului sud-vestic al primei locuințe se află colțul nord-vestic a lui L.3 avînd în această zonă și vatra de foc de care s-a pomenit mai înainte.

Al doilea obiectiv ce a fost cercetat, ca urmare a săpăturilor din campania 1978, l-a reprezentat fortificația de pămînt și lemn și sistemul său de construcție. Secțiunea S.6 a surprins valul de apărare de pe latura de vest a fortificației iar secțiunea S.7 a străpuns valul și șanțul de apărare de pe latura de nord.

În urma secționării valului de apărare de către secțiunea S.7, în partea sa superioară s-a observat puternice urme de arsură, chirpici, mîzgă și cărbune provenind de la incendierea fortificației.

În evoluția valului de pămînt au fost surprinse cele două faze de construcție semnalate încă din campaniile anterioare.

Valul de pămînt în prima fază a fost realizat prin scoaterea pămîntului din șanțul de apărare și apoi prin tasarea și baterea sa pe un grătar de birne. În momentul incendiarii grătarul de birne a ars, rezultînd niște birne puternic carbonizate într-un proces de ardere inoxidante. Birnele din partea de sus a scheletului au ars împreună cu pămîntul așezat între și peste ele, conform principiului cuptoarelor de ars cărămizi pînă la vitrifiere. Ca urmare a prăbușirii scheletului de lemn s-a format un strat compact de pămînt ars, strat ce se întîlnește și în alte fortificații din Transilvania sau Moldova. În faza a doua valul este refăcut, fiind mult mai lat și mai înalt ca la început dar lipsește grătarul de birne pentru consolidare. Consolidarea s-a făcut doar cu birne verticale ce erau înfipite în val din loc în loc. Grosimea acestor birne a variat între 15—20 cm, ele fiind surprinse în secțiuni în stare de putrezire.

Pe latura de nord în prima fază de construcție cei care au ridicat valul spre a se asigura grătarului de birne o poziție cît mai stabilă, au realizat se pare pe întreaga latură o nivelare a terenului.

Ceea ce a rămas din valuri, la ora actuală, reprezintă un strat de lut galben scos din șanțul de apărare și amestecat cu pietriș. Pe latura de nord cantitatea de pietriș ce se găsește în val, este cu mult mai mare decît pe celelalte valuri ce au fost cercetate pînă în prezent. Este și explicabil acest lucru prin faptul că pe latura de nord-vest șanțul a fost mai adînc decît în alte părți ale fortificației.

Descoperirea unor fragmente ceramice sub valul de pămînt din prima perioadă, fragmente care prin factură, formă și ornamentație se datează pe bază de analogie în sec. IX—X, confirmă datarea primei faze a fortificației de la Arad—Vladimirescu în această perioadă. De asemenea, în campania din 1978, săpăturile au surprins și șanțul de apărare, în a cărui evoluție s-au reconfirmat două faze de construire. În prima fază șanțul este mai lat și mai puțin adînc, iar în faza a doua el se adîncește și se îngustează. Din această a doua fază provine pietrișul pe care îl găsim în valul de apărare. Latura interioară a șanțului de apărare, în comparație cu cea exterioară, era destul de abruptă spre a îngreuna accesul dușmanului înspre valul de apărare.

În partea superioară a valului de apărare, înspre interiorul fortificației, sub stratul de humus actual a apărut un vîrf de săgeată cu lama în formă de frunză îngustă ușor ovală în secțiune. Spinul este rotund în secțiune și are o lungime aproximativ egală cu cea a lamei. Asemenea vîrfuri de săgeată, în unele complexe arheologice se datează în sec. X, cum este și cazul celor de la Bucov.

Al treilea obiectiv ce a fost cercetat, ca urmare a săpăturilor din această campanie, a fost reprezentat de cimitirul de sec. XI—XII, cimitir ce se dezvoltă după distrugerea

și abandonarea fortificației. Începuturile cimitirului au fost stabilite la jumătatea sec. XI, prin faptul că în campania anterioară au fost descoperite ca și piese de inventar la câteva morminte monede din această perioadă. În această campanie au fost cercetate 43 de morminte. Toate mormintele au orientare est-vest; capul spre vest cu privirea și picioarele spre est. Există mici variații față de axa est-vest, variații legate probabil de anotimpul în care s-a făcut înmormântarea. Datorită solului și lucrărilor agricole din zonă, mormintele, în general, sînt slab conservate. În cadrul ritului de înmormîntare, la majoritatea mormintelor brațele sînt întinse în lungul corpului, însă se observă și unele diferențieri. La unele din morminte unul din brațe este așezat pe abdomen și celălalt în lungul corpului.

Inventarul mormintelor este sărac, dar câteva posedă obiecte de podoabă constînd în inele de timplă cu terminația în formă „S” simplu sau dublu din argint și bronz.

Au mai fost găsite și câteva inele de argint și bronz executate în tehnica răsucirii. La un mormînt a apărut un inel cu un chaton de masiv și care poartă o sticlă colorată, inel ce aparține sec. XI asemănător cu cele din zona Dunării de jos.

Din descrierea mormintelor se observă sărăcia de inventar și totala lipsă a armelor care deosebește acest cimitir de altele din aceeași epocă.

Observațiile antropologice efectuate, mai ales analiza craniologică au permis stabilirea unui tip antropologic europoid. Cîteva din morminte au fost protejate cu casete realizate din cărămizi, care se pare că au fost arse în cadrul așezării descoperite pe latura de nord a fortificației. În stratul de cultură contemporan cu cimitirul au fost descoperite numeroase fragmente de căldări de lut, buze și funduri de vas de culoare roșetică lucrate la roată cu o pastă foarte bine arsă, materiale ce provin din aceeași așezare.

Ultimul aspect urmărit în timpul cercetărilor din campania 1978, a fost reprezentat

prin secțiunea de sondaj B.1 din apropierea bazilicii medievale. În urma executării acestei secțiuni a rezultat un bogat material ceramic ce aparține sec. XIII—XV. Acestei epoci îi aparține și o porțiune de zid ce a fost surprins în secțiune, zid ce făcea parte din anexele complexului monastic. Secțiunea a surprins și materiale de sec. XI—XII și chiar de III—IV, însă nu au putut fi urmărite stratigrafic, deoarece straturile de cultură au fost răscolite de săpăturile medievale respectiv, de fundațiile complexului monastic.

Săpăturile din anul 1978, efectuate în continuarea celor precedente au confirmat existența unei așezări românești anterioare fortificației de pămînt, așezare datînd din sec. VIII—IX.

Așezarea a durat destul de mult în timp, lucru pe care ni-l confirmă stratul de cultură cît și faptul că unele locuințe mai noi întretaie pe cele mai vechi abandonate la un moment dat.

Cercetările asupra sistemului de construcție al fortificației au confirmat existența a două faze distincte în evoluția acestei cetăți de pămînt care tipologic aparține sec. IX—X.

În această perioadă teritoriul arădean era parte integrantă a voievodatului bănățean condus de Glad.

Cu privire la situația politică a ducatului lui Glad și implicit referiri și la zona arădeană, o serie de informații ni le furnizează Anonymus. Prezentarea evenimentelor făcute de cronicarul anonim duce la concluzionarea faptului că ducele Glad a stăpînit o unitate politică distinctă fiind cel mult ajutat, în unele cazuri, de aliații săi din sudul Dunării.

În prima jumătate a sec. X, odată cu schimbarea raportului de forțe în această parte a Europei, cetele de călăreți maghiari încep să facă incursiuni înspre răsărit, lovindu-se de rezistența ducatului lui Glad, evenimente descrise pe larg de cronicarul anonim.

Analiza sistemului de construcții din prima fază a fortificației de la Arad—Vladimirescu, sfârșitul ei printr-un puternic incendiu cît și existența materialelor arheologice ce se încadrează în sec. IX—X, ne determină să concluzionăm faptul că primul nivel de fortificare este distrus în prima jumătate a sec. X. Ipoteza aceasta a distrugerii se leagă și documentar de prima jumătate a sec. X,

cînd în anii 927—928 și mai precis în 934 are loc războiul de apărare condus de Glad.

Cercetările de la Arad—Vladimirescu vor continua în viitor, avînd ca scop studierea așezării românești anterioare fortificației și datînd din sec. VIII—IX, cercetarea fortificației în ansamblul ei și așezărilor contemporane, în vederea aprofundării cunoștințelor despre teritoriul arădean în perioada sec. VIII—XII.